

İSLAM HUKUKU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

islamhukukuarastirmalari.com

islamhukukuarastirmalari.org

Journal of Islamic Law Studies

مجلة البحوث الفقهية الإسلامية

Sayı / Number / العدد : 4

Yıl / Year / السنة : 2004

Nisan ve Ekim aylarında yılda iki sayı çıkar. Hakemlidir

Sahibi / Publisher / صاحبا

Mustafa ÖZDEMİR

Mehir Vakfı Genel Başkanı / General Director of Mehir Vakfı / رئيس الوقف

Editör / Editor-in-chief / رئيس التحرير

Prof.Dr. Saffet KÖSE

Sayı Editörleri/Guest Editors/اعداد العدد

Y.Doç.Dr. Murteza BEDİR- Dr. Muharrem Kılıç

Editör Yardımcısı / Associate editor / مساعد رئيس التحرير

Dr. Muharrem Kılıç

Yayın Kurulu / Editorial Board / هيئة التحرير

Prof.Dr. Halil İbrahim ACAR - Dr. Ahmet AKMAN - Y.Doç.Dr. Abdüsselam ARI -
Doç.Dr. Nasi ASLAN - Y.Doç.Dr.Tevhit AYENGİN - Dr. Tuncay BAŞOĞLU - Y.Doç.Dr.
Murteza BEDİR - Y. Doç.Dr. Recep CİCİ - Dr.A. Hakan ÇAVUŞOĞLU - Prof.Dr. Şamil
DAĞCI - Doç.Dr. Nihat DALGIN - Doç.Dr. Sabri ERTURHAN - Prof.Dr. H. Tekin
GÖKMENOĞLU - Y. Doç.Dr. Menderes GÜRKAN - Dr. Hasan HACAK - Y.Doç.Dr.
Abdurrahman HAÇKALI - Dr. Cengiz KALLEK - Y. Doç.Dr. Ali KAYA - Dr. Hüseyin
KAYAPINAR - Dr. Muharrem KILIÇ - Prof.Dr. Ferhat KOCA - Doç.Dr. İsmail KÖKSAL -
Doç.Dr. Şükrü ÖZEN - Dr. Ali İhsan PALA - Dr. Ali PEKCAN - Y.Doç.Dr. İzzet SARGIN
- Y.Doç.Dr. Haluk SONGUR - Dr. Mustafa YAYLA - Y.Doç.Dr. Kemal YILDIZ

Danışma – Bilim Kurulu / Advisory – Scientific Board / الهيئة الاستشارية - العلمية

Prof.Dr. Hamza AKTAN - Prof.Dr. Vecdi AKYÜZ - Prof.Dr. H. Yunus APAYDIN -
Prof.Dr. Fahrettin ATAR - Doç.Dr. İ. Hakkı AYDIN - Prof.Dr. M. Akif AYDIN - Prof.Dr.
Ali BAKKAL - Prof.Dr. Mustafa BAKTIR - Prof.Dr. Ali BARDAKOĞLU - Prof.Dr. Abdü-
laziz BAYINDIR - Prof.Dr. Faruk BEŞER - Prof.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN - Prof.Dr. Orhan
ÇEKER - Prof.Dr. Hamdi DÖNDÜREN - Prof.Dr. İ. Kâfi DÖNMEZ - Prof.Dr. Celal
ERBAY - Prof.Dr. Mehmet ERDOĞAN - Prof.Dr. Mehmet ERKAL - Prof.Dr. Osman
ESKİCİOĞLU - Prof.Dr. Beşir GÖZÜBENLİ - Prof.Dr. Hasan GÜLEÇ - Prof.Dr.
Hayreddin KARAMAN - Prof.Dr. Muhsin KOÇAK - Prof.Dr. Salim ÖGÜT - Doç.Dr. Ah-
met ÖZEL - Prof.Dr. Mehmet ŞENER - Prof.Dr. Salih TUĞ - Prof.Dr. Mustafa
UZUNPOSTALCI - Prof.Dr. Davut YAYLALI - Prof.Dr. Y. Vehbi YAVUZ

e-mail: saffetkose@selcuk.edu.tr

ISSN 1304-1045

KAPAK:

Dr. Muhittin OKUMUŞLAR

BASKI - CİLT

Şelale Matbaa ve Cilt

(0332) 342 08 36

Mart 2005 – Konya

Yayın İlkeleri

- 1- Dergide yayımlanması istenen yazılar İslam Hukuku ile ilgili olmalıdır: İslam hukuku ile ilgili çağdaş bir problem, İslam hukuk tarihi, edebiyatı, son dönem, daha önce yaşamış ya da çağdaş İslam hukukçularının ve eserlerinin tanıtımı, önceki fukahanın yazmış oldukları risalelerin neşri ve tercümesi, sempozyum ve tez değerlendirmeleri vb. konularda olmalıdır.
- 2- Araştırma ilmi metotlara uygun olmalıdır.
- 3- Araştırmaya İngilizce veya Arapça özet eklenmelidir.
- 4- Araştırmalar hakemlerin (en az iki hakem) olumlu görüşünden sonra yayımlanır.
- 5- Dergide yayımlanan yazıların dil ve içerik bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.
- 6- Yayımlanmayan yazılar sahiplerine iade edilmez.

Principles and Regulations For Publication

- 1- Research submitted for publication, should be based on Islamic jurisprudence
- 2- Research should concentrate on issues,
 - questions and contemporary problem,
 - history of Islamic jurisprudence,
 - its literature,
- past and contemporary Islamic legists, dealing with Islamic subjects, with their works,
 - critical publications and translations of treatises (unpublished manuscripts) of the past Islamic legists / jurists about various subjects,
 - notes on symposiums, conferences, congresses or theises etc.
- 3- Research should be followed scientific methods.
- 4- A satisfied abstract should be attached to the research to be translated into English or Arabic.
- 5- Researches should be arbitrated by Islamic legists/jurists according to methods which indicates principles and procedures of arbitration
- 6- The opinions expressed in the articles are solely those of the authors
- 7- Researches which not published, will not be returned.

قواعد النشر وشروطه

- 1- أن يكون البحث المراد نشره في المجلة مبنياً على الفقه الإسلامي
- 2- أن ينصب البحث على القضايا والمسائل والمشكلات المعاصرة المتعلقة بالفقه الإسلامي أو تاريخه أو أدبه أو التعريف بالفقهاء المتأخرين والمتقدمين والمعاصرين مع بيان إنجازاتهم العلمية أو تحقيق رسائل فقهاءنا القدامى وترجمتها أو تقييم المؤتمرات أو الرسائل الخ.
- 3- أن يوافق البحث على المناهج العلمية
- 4- أن يرفق بالبحث خلاصة مستوفية له لترجمتها إلى اللغة الإنجليزية أو العربية
- 5- تنشر البحوث بعد أن يتم التحكيم من قبل المتخصصين وفقاً لقواعد التحكيم
- 6- جميع المسؤوليات العلمية والقضائية للبحوث المنشورة في المجلة على مؤلفيها
- 7- البحوث التي لا تنشر لا تعاد لأصحابها

Adres / Address / العنوان :

Melike Hatun Çarşısı Kat: 2 No: 233 – KONYA

Tel: 0.332. 352 13 45

Fax: 0.332. 353 72 32

www.mehir.net

Mehir Vakfı Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı Üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Editör'den	7
Oryantalizm ve İslam Hukuku	11
Y.Doç.Dr. Murteza BEDİR	
I. Klasik Figürler	
Christiaan Snouck Hurgronje ve İslam Hukuku İle İlgili Görüşleri	45
Dr. Hasan HACAK	
Joseph Schacht ve İslâm Hukuku	63
Doç.Dr. Talip TÜRCAN	
İslam Hukukçusu ve Hukuk Tarihçisi Noel J. Coulson: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri 75	
Prof.Dr. Ferhat KOCA	
George Makdisî	87
Dr. Tuncay BAŞOĞLU	
Türk Hukuk ve Kültür Tarihçisi Urrel Heyd: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri	117
Prof.Dr. Ferhat KOCA	
John Wansbrough ve Ahkâm Tefsiri	127
Y.Doç.Dr. İsmail ALBAYRAK	
Sir James Norman Dalrymple Anderson	141
M.E. Yapp (çev. Dr. Muharrem KILIÇ)	
II. Çağdaş Klasik Figürler	
Batıda İslam Hukuku Araştırmalarında Farklı Bir Ses: Wael B. Hallaq	149
Doç.Dr. Bilal AYBAKAN	
Klasik Oryentalist Geleneğe Eleştirel Bir Bakış: David Stephan Powers Örneği	175
Dr. Muharrem KILIÇ	
Norman Calder	197
Mehmet TOPRAK	
John Burton (1929-) —The Collection of the Qur'an Adlı Eseri Özelinde-	203
Y.Doç.Dr. Haluk SONGUR	
Marie Bernard (1923-1993) ve Fıkıh Usûlü İle İlgili Çalışmaları	219
Dr. Ali İhsan PALA	
Baber Johansen: Çalışmalarına Dair Tasvirî Bir Sunuş	231
İrfan İNCE	
Mukayeseli Hukukçu Olarak John Makdisi	267
Y.Doç.Dr. Haluk SONGUR	
Harald Motzki: Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve The Origins of Islamic Jurisprudence Adlı Eseri	275
Y.Doç.Dr. Özcan HIDİR	
III. Genç Kuşak Oryentalistler	
Christopher Melchert ve Mezheb: Geleneği Bir Oryentalistin İslam Hukuk Tarihi ve Ehl-i Sünnet Yorumu	287
Dr. Ali Hakan ÇAVUŞOĞLU	
A. Kevin Reinhart: Biyografi ve Genel Yaklaşımlar	321
Dr. Muharrem KILIÇ	

Bernard Haykel	331
Dr. Şevket TOPAL	

IV. Çeşitli Konu ve Figürler

Roma Hukuku'nun İslâm Hukuku Üzerine Tesiri Konusunda Şarkiyatçıların Görüşleri	337
--	-----

Y.Doç.Dr. Şükrü Selim HAS

Islam and Human Rights Adlı Kitabı Özelinde Ann Elizabeth Mayer'in İslâm ve İnsan Hakları Hakkındaki Görüşleri	353
---	-----

Y.Doç.Dr. Tevhit AYENGİN

Karşılaştırmalı Din Çalışması Bağlamında Bir İslam Hukuku Okuması: Jacob Neusner-Tamara Sonn	377
---	-----

Y.Doç.Dr. Fuat AYDIN

David Pearl	397
--------------------------	-----

Doç.Dr. H. Mehmet GÜNAY

Aleksandr Mirza Kâzım-Bey (1802-1870) Azeri Kökenli Şarkiyatçı Türk Bilim Adamı	405
--	-----

Doç.Dr. Muhit MERT

V. Ülke Değerlendirmeleri

Amerikan Üniversitelerinde İslam Hukukunun Kurumsal Varlığı	453
--	-----

Dr. Eyyüp Said KAYA

Son Dönem Fransızca Konuşan Bilim Adamlarının Ürettikleri Literatürde Modern Hukuk ve Arap Toplumlari	437
--	-----

Baudouin Dupret (çev. Dr. Muharrem KILIÇ)

İspanya'da İslam Hukuku Araştırmaları	449
--	-----

Maribel Fierro (çev. Dr. Ali Hakan ÇAVUŞOĞLU)

Almanya'da İslam Hukuku Araştırmaları: İslam Hukukuna Dair Son Zamanlarda Yayınlanan Kitapların Değerlendirilmesi	497
--	-----

Hilmar Krüger (çev. Y.Doç.Dr. Murteza Bedir)

VI. Bibliyografya ve Ansiklopedi

Index Islamicus'a Göre Batıda İslam Hukuku Çalışmaları Bibliyografyası (1994-2004) 525.....	
--	--

Adem YIĞIN

Klasik Oryantalizmin Hülasası: The Encyclopaedia of Islam (New Edition) (Fıkıh Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme)	625
--	-----

Şenol SAYLAN - Ömer Faruk OCAKOĞLU

Batıda İmamiyye Fıkıhi ile İlgili Çalışmalar (Bibliyografya)	647
---	-----

Mehmet TOPRAK

Sempozyum Değerlendirmeleri

"Zekat Nisabı ve Fitre Miktarının Güncel Parasal Değerinin Belirlenmesi" Tartışmalı İlmî Toplantı (2-3 Ekim 2004, Mudanya-Bursa)	655
---	-----

Prof. Dr. Ferhat KOCA

Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet Sempozyumu (3-5 Aralık 2004, Eresin Topkapı Hotel, İstanbul)	667
---	-----

Ayşe Gürdal

editör'den

Oryantalizm, Modern Batı medeniyetinin kendi dışındaki toplumları tanıma, tanımlama ve nihayetinde hegemonyası altına alma çabalarının bir uzantısı olarak ortaya çıkmış ve bu medeniyetin “bilimsel kaygıları” tarafından yönlendirilmiştir. Bu amaç ve kaygı ile ortaya çıkan Oryantalist çalışmaların, Müslüman dünyayı ilgilendiren yönünün ülkemizde son zamanlarda hem felsefi-teorik hem de diğer düzlemlerde konu edildiğini görmekteyiz. Batılı oryantalist çalışmaların öncelikli varlık nedenini oluşturan amaçların belirleyiciliği doğrultusunda, ilk batılı İslâm araştırmacılarının ötekileştiren önyargılı bir bakış açısına sahip oldukları gözlenmektedir.

Ancak bugün batılı İslâm araştırmacılarının kendi önyargılarının belirli oranda farkına varmış olmaları sevindirici bir durumdur. Bunun karşısında Müslüman zihnin de korku ve önyargılarından arınabildiği oranda daha sağlıklı bir iletişim ortamının doğması mümkün olabilecektir. Bilginin nerede olursa olsun alınmasının gerekliliğini öngören bir medeniyete ait oluşumuz bizi bu alanda daha cesur davranmaya mecbur kılmaktadır. Tabiatıyla hakim medeniyetin hegemonik taleplerini göz ardı etmeksizin, tartışma ve bilgi üretme alanlarında etkin bir biçimde var olmamız zorunludur. Ne kadar yanlı ve hasmane dürtülerle hareket ederse etsin oryantizm kendi medeniyetimize ‘dışardan’ bakabilme imkanını bize sunmuştur. Yalnızca bu imkan bile, onu hesaba katmamız için yeterli bir gerekçe oluşturmaktadır. Ancak daha da önemlisi, oryantizm egemen olan bu medeniyetin bir kompartımanıdır ve başarısını arkasında kendisini destekleyen güçlü bir birikimden almaktadır. Buna karşın Müslüman dünyanın bilimsel çabaları, maalesef bu güçlü desteği son yüzyıllarda kaybetmenin verdiği bir özgüven eksikliği nedeniyle, “bilimsel” bilginin teorisi ve yönemi açısından bir zaaf yaşamaktadır. Bu boşluğun Oryantalist çalışmalar tarafından doldurulduğunu görüyoruz. Bu yüzden Müslüman dünyanın bir an önce kendisini keşfetmesi ve bu keşfe uygun bir paradigma ve yöntem geliştirmesi elzemdir. Ancak bunu gerçekleştirirken son iki yüzyıldır yaşadıklarımızı yok saymak mümkün değildir. Bu noktada oryantizmin metodolojik düzeyde bir katkısından söz edebiliriz.

Oryantalist çalışmaların, İslâm hukuku çalışmalarında bize farklı bir açılım getirdiği açıktır. Belki de en önemlisi, İslâm hukukunun doğasına dönük olarak daha derinlemesine bir çalışma içine girmemizin gerekliliğinin ortaya çıkmasıdır. Nitekim bugün İlahiyat fakültelerinde okutulan İslâm hukuku derslerinin böyle bir araştırma ve bunun getireceği yeni bakış açılarıyla zenginleştirilmesi bu derslerin geleceği açısından zorunlu görünmektedir. Her ne kadar fıkıh tarihi, N. Calder’in da gözlemediği gibi, fakihlerin fıkha dair inceleme ve öğretim faaliyetinde toplumsal pratiği ya da pozitif hukuku dikkate almak zorunda olmayabileceklerini ve bu olgunun onları fıkıhı üretim faaliyetinden hiç

de geri bırakmadığını gösterse de, bugün fıkıh hiç olmadığı kadar teori-pratik sorunuyla karşı karşıyadır. Bu sorunu fikhî tamamen ya da kısmen bir kenara iterek bertaraf etmek kolaycı bir tutumun ifadesidir. Köken olarak fikhin ortaya çıkışının, insan davranışlarının helal, haram, vacib gibi dini nitelikli kategorik hükümlerle belirlenmesine dayanıyor olması nedeniyle, bu kolaycı tutum ilgili sorunu çözmekten uzak görünmektedir. Kaldı ki fıkıh, Ebû Hanife'ye atfedilen tanıma göre, 'kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi'dir ki, bu niteliğiyle de Müslüman kimliğinin hayati bir parçası olduğu açıktır.

Peki bununla İslâm hukukunun karşı karşıya kaldığı sorunu ancak Oryantalistlerin yardımıyla çözebileceğimizi mi ima ediyoruz? Asla, çünkü Oryantalistlerin İslâm'a ve özelde İslâm Hukukuna ilgileri, bütünüyle tarihsel kaygılardan hareket etmektedir. Başka bir ifadeyle, özellikle 19. yy. ve 20. yüzyılın büyük bir bölümünde yaşamış olan Oryantalistler, İslâm medeniyetini vadesini doldurmuş ve büyük ölçüde tarihte kalmış bir olgu olarak görmekteydiler. Doğal olarak onların bu alana ilgisi bir tarihçinin konusuna olan ilgisinden çok da farklı değildir. İşte tam da bu nokta, Oryantalist çalışmaların bir katkısının olabileceği yerdir. Zira günümüzde Müslümanların İslâm düşüncesine dönük çalışmalarındaki en temel noksanlıklardan birisi ve belki de en önemlisi tarihsel derinlik eksikliğidir. İslâm hakkında ileri sürülebilecek hiç bir ciddi iddia, Müslümanların tarihsel tecrübelerini göz ardı ederek başarı kazanma şansına sahip olamaz. Oryantalist çalışmalar, İslâm'ın sosyal, siyasal, kültürel ve entelektüel tarihine 'dışardan' yaptıkları bakışla, bu alanların anlaşılmasına son yüzyılda oldukça değerli katkılar da bulunmuşlardır. Son yüzyıllarda Müslüman bakış açısı yer yer oldukça ideolojik bir niteliğe bürünmüş ve İslâm tarihini herkes kendi 'ortodoksisi' perspektifinden görme eğilimine girmiştir. Mesela, İslâm hukukuna yönelik çalışmalara sünni olmayan mezheplerin katkıları, ancak Oryantalistlerin bu ekollerin İslâm hukuk teorisinin oluşumunda oynadıkları rolü göz önüne sermelerinden sonradır ki, Müslümanların ilgisine mazhar olabilmıştır. Bundan da önemlisi, çoğu Müslüman araştırmacı için özellikle son yüz elli yıl içinde değerini yitirmiş olan klasik İslâmi metinler, Oryantalistlerin bu metinler üzerinde yaptıkları titiz çalışmalar meyvesini verdikçe, Müslümanlar tarafından tabiri caizse yeniden keşfedilmiştir. Yine bunun kadar önemli bir başka katkı da geleneksel Müslüman bakış açısını adeta bir huniyi tersine çevirircesine değiştiren bakış açısı olmuştur. Oryantalistler Müslümanlara, düşünce ve ilim tarihlerinin başlangıç, gelişme, olgunlaşma vb. aşamalardan geçtiğini, bu aşamaların her birinin kendine özgü hususiyetlerinin olduğunu ve belirli bir düşünce ve algılayışın son aşamadaki görünümünün ilk aşamada aynıyle mevcut olamayabileceğini hatırlatmıştır.

Oryantalist çalışmalar, Müslüman akademik çevreye tarihsel bir bilinç ve derinlik kazandıran buna benzer bir çok katkılar sağlamıştır. Bu nokta da sorulması gereken soru şudur: Bir felsefe ve bakış açısı olarak Oryantalizmin kuramsal mahzurlarını göz ardı etmeden, bu çalışmaların hem maddi hem de me-

todik katkılarını ihmal etmemiz doğru olur mu? Bu yüzden Oryantalist çalışmaların akademisyenler tarafından ihmal edilmesi bir tarafa, kısa zamanda öğrenilmesi ve bir an önce aşılması gereklidir. Bu, bir yandan bize zaman kazandırırken diğer yandan da bazı Müslüman araştırmacıların günümüzde bilerek ya da bilmeyerek Oryantalistlerin ulaştıkları sonuçları çoğu zaman bu arka planı vermeden kendi fikirleriymişçesine ortaya koymalarının önüne geçilmesine, başka bir ifadeyle daha bilinçli bir bilimsel ortamın oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Bu amaç doğrultusunda dergimizin “Oryantalist İslâm Hukukçuları” özel sayısında İslâm hukuku alanında Batı’da yapılmış çalışmaların bir panoramasını beş ana bölüme ayırarak sunmaya çalıştık. Klasik oryantalist figürler başlığını taşıyan birinci bölümde, 19. yy.da Batı üniversitelerinde İslâm hukuk çalışmalarının ortaya çıkışından, 20. yüzyılın ortalarına kadar uzanan geniş zaman diliminde yaşayan önemli şahsiyetler yer almaktadır. Çağdaş Klasik Figürler başlığını taşıyan ikinci bölümde, halen yaşamakta olan ama Oryantalist dünyada fikirleriyle ve yazılarıyla klasikleşmiş olan bazı figürler konu edilmiştir. Genç Kuşak Oryantalistler başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise yeni kuşak bilim adamlarından bir kaç örneğe yer verilmiştir. Dördüncü bölümde doğrudan oryantalist platformda yer almayan ancak bir şekilde bu kapsamda değerlendirilmesi gereken çeşitli isimler ve konular yer almaktadır. Ülke değerlendirmeleri adını taşıyan beşinci bölümde Amerika, Fransa, Almanya ve İspanya’daki İslâm hukuku çalışmalarına dair genel bir panorama sunulmuştur. Son olarak, sunduğumuz Oryantalist panoramanın tamamlanması yönünde, Oryantalist çalışmaların önemli bir platformu olan *Encyclopaedia of Islam* (ikinci edisyon) üzerine bir çalışma ve bir de iki bibliyografya çalışması yer almaktadır. Bu noktada özellikle *Index Islamicus* temelli bibliyografya çalışmasının önemli bir boşluğu dolduracağı kanısındayız. Oldukça zengin içerikle bu özel sayıyı okurlarımıza sunmamıza rağmen, sayının yine de eksik kaldığını düşündüğümüz bir çok konu ve figürün olduğunu belirtmek isteriz. Bu özel sayının bundan sonra yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi ve bu eksikliklerinin tamamlanması temennisiyle...

Sayı Editörleri

Y. Doç. Dr. Murteza BEDİR
Dr. Muharrem KILIÇ